

ÅRSSKRIFT 2006 VÅRDA OCH VISA NATUR

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

VD:S INLEDNING	3
VÅRDA OCH VISA NATUR	4
WIK – VAD KAN MAN GÖRA MED EN IGENVÄXANDE GAMMAL PARK?	7
LEDSKÄR – STRANDÄNGAR FÖR FÅGLAR OCH MÄNNISKOR	12
ÖSTRA TVÄRNÖ – ATT VÄNDA ETT HOT TILL EN FRAMGÅNG	14
RÄVSTEN – FRÅN STRÄVSAMT SKÄRGÅRDSLIV TILL SOLIG SEMESTERÖ	18
KALMARNÄS – NATURSKOLA I RESERVATET	22

Redaktion:

Jan Lundqvist, Martin Amcoff

Författare:

Martin Amcoff	Ledsjär, Kalmarnäs
Monica Happe-Linde	Kalmarnäs
Maria Hoflin	Östra Tvärnö
Anders Johansson	Östra Tvärnö
Björn-Gunnar Lagström	Vårda och visa natur, Rävsten
Tommy Lennartsson	Wikparken
Jan Lundqvist	Inledning
Eva Medin Johansson	Östra Tvärnö
Lena Sköldberg	Kalmarnäs

Foto:

Berndt Godin	Omslagsbilden samt sid 1, 2, 3, 4, 9, 13, 18, 19, 23 th
Jan-Olov Björklund	Sid 5, 17
Bergslagsbild AB	Sid 7, 20, 21
Tommy Lennartsson	Sid 11
Maria Hoflin	Sid 14
Torsten Fries	Sid 16
Kajsa Molander	Sid 23 tv

NATURVÅRD HAR MÅNGA ANSIKTEN

Värdefull natur kräver nästan alltid skötsel i någon form och metoderna beror helt på vad man vill gynna. Det gäller alltså att tidigt bestämma sig för vad man vill uppnå med sitt naturvårdsarbete. I praktiken är det dock inte alltid så lätt att göra allting rätt och ibland får man justera sina insatser utifrån nya kunskaper och praktiska erfarenheter.

I den här årsskriften vill vi ge en översikt över tankarna bakom en del skötselmetoder. Vi vill också beskriva några av de områden som Upplandsstiftelsen förvaltar och där tyngdpunkten i skötseln anpassats på olika sätt. Det handlar om att visa historiska tids-epoker, vårda kulturlandskap, gynna rastande fåglar, låta naturskolan genomföra sina övningar, kombinera naturvård och friluftsliv och ställa i ordning platser för oss besökare.

Upplandsstiftelsen vill stimulera till naturupplevelser och fysisk aktivitet. Alla är därför välkomna till Upplandsstiftelsens naturområden. Målet är en god skötsel av både naturen med dess olika värden och de anordningar du möter.

Hur du hittar till utflyktsmålen och vad du kan göra där får du veta på hemsidorna www.upplandsstiftelsen.se och www.smultronstallen.nu.

Jan Lundqvist vårdar.

VÅRDA OCH VISA NATUR

ETT VIKTIGT UPPDRAG

Vi på Upplandsstiftelsen har ett ansvarsfullt uppdrag att förvalta ett stort antal av länets absolut mest intressanta och rika naturmiljöer. Våra områden är utspridda över hela länet och här återfinns slätterängar, beteshagar, gammelskogar, vilda forssträckor och klipphällar med utsikter över vidsträckta skärgårdar. Man kan säga att vi har områden med ibland extrem natur men också väldigt mycket typiskt uppländskt landskap. Många av dem är riktiga smultronställen för natur- och friluftsintrasserade länsbor!

I stiftelsens stadgar fastslås att vi ska främja friluftslivet och värna den uppländska naturen bland annat genom köp av mark eller genom intrångsersättning. Det är således centralt i vår verksamhet att äga och förvalta naturområden, för både friluftsliv och för bevarade av växter och djur. I många av våra områden finns utrotningshotade arter och en del av dem förekommer bara på några få andra platser i landet.

ODLINGSTRADITIONER BEVARAS

Vi förvaltar inte bara biologisk mångfald och områden för friluftslivet, vi förvaltar och vårdar också en intressant uppländsk landskapshistoria. I flera av våra objekt finns väl bevarade strukturer av det gamla ängs- och hagmarkslandskapet med odlingsrösen, handgrävda backdiken, gårdesgårdar, skogar präglade av betesdrift m.m. På sina platser är slätterängarna inte större än tio gånger tio meter. Här kan man stå och tänka sig tillbaka till det strävsamma och hårda arbete som dåtidens bönder tvingades lägga ned i syftet att bärga vinterfoder och förbättra odlingsbetingelserna. Våra förfäder kunde väl knappast ana att deras värv också bidrog till att skapa mycket goda förutsättningar för en stor mängd växter och djur att överleva i detta omväxlande landskap. Huvuddelen av dessa arter klarar inte av att överleva i det storskaliga moderna odlingslandskapet med kraftiga gödselgivor, bekämpningsmedel, monokulturer och har sedan länge försvunnit därifrån.

FRILUFTSLIV – BRA FÖR FOLKHÄLSAN

Vi vill att många fler ska hitta till våra naturområden, få uppleva den rika och vackra naturen och inspireras till vandring och utforskande. Vi vill väcka intresse för växter och djur och öka förståelsen för att vi tillsammans måste värna om våra naturtillgångar. För att underlätta ordnar vi parkeringsplatser, informationstavlor, markerade stigar, naturstigar med olika teman, grillplatser och ibland finns möjligheter till bad.

SMULTRONSTÄLLEN – BESÖKAREN I FOKUS

Tillsammans med länets kommuner och Länsstyrelsen verkar stiftelsen för att förstärka förvaltningen och förbättra förutsättningarna för besökare till naturområdena. Ett mål är att varje länsinvånare ska veta var man kan få information om länets utflyktsmål. Informationen ska vara väl anpassad och tydlig och besökaren ska verkligen få förväntningarna uppfyllda.

En stor och viktig pusselbit kommer att vara Biologiska museet i Uppsala, som håller på att utvecklas till ett centrum för länets natur. Det ska vara öppet för allmänheten och skolorna blir en viktig målgrupp. Utställningar och information med olika teman ska inspirera besökare att hitta ut till våra "smultronställen". På sikt kommer också "filialer" att utvecklas i olika bygder runt om i länet. Med Biologiska museet som nav och våra gemensamma naturområden som tillgångar har vi en bra plattform för att förstärka informationen till länsinvånarna. I samverkan med enskilda personer och föreningar kommer också olika verksamheter att utvecklas, t.ex. guidningar och platsanknutna teman. En riktigt spännande och levande hemsida kommer att finnas.

BIOLOGISK MÅNGFALD VIKTIG

De flesta av stiftelsens områden har dokumenterat höga naturvärden med många utrotningshotade eller starkt missgynnade arter i skogs- och odlingslandskapet.

Vi gör en mängd insatser för att underlätta för olika arter eller artgrupper. Där vi t.ex. har arter som är beroende av gamla lövträd, bl.a. vissa vedinsekter, gynnar vi fortsättningsvis lövträd genom att friställa dessa och att se till att det finns föryngning. Ytterligare exempel på åtgärder är igenläggning av diken för att återskapa sumpskogar med mycket död ved, vi efterliknar naturens egna störningar i form av bränning av skog, vi har flyttat grova granstockar med den starkt hotade skalbaggen svartoxe från ett hygge till stiftelsens reservat Pansarudden. Vi har nu konstaterat att arten överlevt och förökar sig i reservatet. Dessa typer av insatser kräver många gånger goda artkunskaper, något vi hela tiden utvecklar.

Mnemosynefjäril

VÅRD AV KULTURLANDSKAPET – ETT NÄRA SAMARBETE

För att klara kulturlandskapets arter samarbetar vi med många lantbrukare runt om i länet. Ofta handlar det om att restaurera ängs- och hagmarker, sätta upp stängsel och därefter sköta med slåtter och beteshävd. Tillsammans med djurhållande lantbrukare har stiftelsen sett till att över 3 000 ha biologiskt värdefulla ängar, hagar och skogsbetesmarker nu åter hävdas.

För att säkerställa beteshävderna i flera av de allra värdefullaste områdena har stiftelsen i samverkan med brukare, Världsnaturfonden WWF och med ett förnämligt stöd från staten lyckats uppföra sex nya ladugårdar. På så sätt klarar vi långsiktigt hävderna av närmare 700 ha värdefull mark. En framgång för naturvården men också en framgång för bygden. Det har inneburit att flera unga familjer har kunnat satsa på jordbruk i kombination med landskapsvård. Familjer, inte minst i kust- och skärgårdslandskapet, kan därmed stanna kvar där fast boende i övrigt minskar.

TILLSYNSMÄN

Förutom lantbrukare har vi också tillsynsmän som även de gör ett viktigt arbete i stiftelsens områden. De sätter upp anslagstavlor, ser till att stigmarkeringar är i ordning, fyller på ved, bygger spänger, naturbevakar och håller området städat. Med lokal kännedom, engagemang för naturen och öppenhet för att hjälpa besökare förstärker tillsynsmännen Upplandsstiftelsens idé och ambitioner på ett enastående sätt.

WIK – VAD KAN MAN GÖRA MED EN IGENVÄXANDE GAMMAL PARK?

Wiks slott och bakomliggande park.

ETT EXEMPEL PÅ UPPLANDSSTIFTELSENS ARBETSSÄTT VID RESTAURERING AV BETESMARKER

En av de viktigaste naturvårdsåtgärderna i Uppland är att restaurera igenväxande beteshagar med gamla hagmarksträd. Sådana träd, framför allt s.k. ”sparbanksekar”, är ytterst artrika och hyser många hotade (rödlistade) arter. När betet upphör i ekhagar växer de igen och gammelträden dör av beskuggning. Restaurering innebär att sly och unga träd avverkas, varefter bete återupptas. Problemet är att många nya naturvärden kan ha tillkommit under igenväxningen, exempelvis artrik sluten hasselund. Sådana värden missgynnas av restaureringen. Det gäller alltså att planera restaureringen så att den gör största möjliga naturvårdsnytta. Därtill kan det finnas andra intressen i området, exempelvis rekreation och produktion.

Inom Upplandsstiftelsens restaureringsprojekt, främst Mälarprojektet och Projekt Roslagshagar, försöker vi åstadkomma bästa naturvårdsnytta genom att arbeta med *fältinventeringar, markanvändningshistoria och konsekvensbedömning*.

- Fältinventeringar visar vilka arter som finns i området idag och vad arterna kräver av sin miljö.
- Analys av markanvändningshistoria, vanligen med hjälp av historiska kartor, visar hur området nyttjades förr. Kunskapen hjälper oss att förklara dagens biologiska mångfald och ger ledtrådar till vilka mål vi ska ha med restaureringen.
- Konsekvensbedömning kombinerar alla fakta och beskriver vilka naturvärden som kommer att gynnas respektive missgynnas beroende på vilka åtgärder vi väljer.

Genom detta arbetssätt får vi goda möjligheter att välja den väg som gör störst nytta för biologisk mångfald, och metoden gör det möjligt att i efterhand se hur det var tänkt.

Den gamla engelska parken vid Wiks slott, som restaurerades inom Mälarprojektet med början år 1999, är ett exempel på hur det kan gå till.

STEG 1, MARKANVÄNDNINGSHISTORIA, OCH 2, FÄLTINVENTERINGAR

Wik-områdets historia kan förenklat indelas i tre epoker. Markanvändningen under dessa epoker har på olika sätt bidragit till att bygga upp områdets nuvarande värden.

BETESEPOKEN

På äldre kartor utgörs Wikparken av betesmark med gamla ekar. Betesepoken är den överlägset längsta perioden i Wikparkens historia. Den började under förhistorisk tid och varade till 1820-talet då en park anlades. Karaktären av betesmark försvann först när de planterade parkträden växt sig stora.

Betande djur vårdar naturparken.

VÄRDEN KNUTNA TILL BETESEPOKEN

Betesepoken representeras främst av de många gammelekarna. Dessa ekar innehåller ännu de flesta av en beteshages flora och fauna, trots att beteskontinuiteten är bruten sedan 185 år. Arter knutna till betesepoken är framför allt lavar på gammelträd (ca 15 rödlistade enligt rödlistan 2000), insekter i hålträd (ca 10 rödlistade), insekter i bark och ved på exponerade gammelträd (2 rödlistade), vedsvampar på grova hagmarksträd (5 rödlistade), samt marksvampar i ekhage (3 rödlistade). Även fritt stående gammel-tallar samt grova knäckeplar har liknande värden och karaktärer.

PARKEPOKEN

Närmast slottet finns rester av en barockpark. Som nämnts anlades under 1820-talet en engelsk park utanför barockparken, genom plantering av lövträd av olika slag bland de gamla hagmarksträden. Därtill anlades ett nätverk av stigar. Sedan en folkhögskola tog över på 1920-talet har i princip ingen skötsel av den engelska parken förekommit, och det är möjligt att den upphörde redan dessförinnan.

VÄRDEN KNUTNA TILL PARKEPOKEN

De allra flesta av parkens träd finns kvar idag, men utan parkens karaktär eftersom området är igenväxt. Parkträden har växt upp i skugga och är därför högstammiga, utan hagmarks-trädens vida krona, grova grenar och bark. Vissa av gammelträdens lavar har koloniserat parkträden och på planterad alm, ask och lönn kan man idag hitta 7 rödlistade arter.

FAKTA

UPPLANDSSTIFTELSEN

FÖRVALTAR Wiks naturpark (30 ha) genom ett samarbetsavtal med Kultur i länet och Landstingsservice.

Parken är lättillgänglig med fem kilometer stigar som är framkomliga med barnvagn eller rullstol. Särskild parkeringsplats och tortoalett för rörelsehindrade finns.

IGENVÄXNINGSEPOKEN

Igenväxningsepoken inleddes när parkskötseln upphörde på 1920-talet och har sedan i accelererande takt präglat Wikparken fram till restaureringen. Igenväxningen består främst av alm, ask, björk, asp och gran i trädsiktet samt hassel i busksiktet. Planterade parkträd och igenväxning leder tillsammans till att hagmarksträden dör av beskuggning och att lundmiljöer skapas istället.

VÄRDEN KNUTNA TILL IGENVÄXNINGSEPOKEN

När gamla träd dör skapas temporärt stora mängder död ved som gynnar vissa vedinsekter. På asp, alm och lönn har påträffats 4 rödlistade vedinsekter och gamla hasselbuskar hyser ytterligare 3. Skuggiga lundmiljöer med hassel hyser minst 4 rödlistade marksvampar.

STEG 3, KONSEKVENSBEDÖMNING

I naturvårdarens verktygslåda finns många typer av åtgärder som kan användas i ett område som Wikparken. Konsekvensbedömningen visade att *restaurering av beteshagar* skulle gynna flest arter där det finns gammelekar. I andra delar av Wikparken gör man störst nytta med *restaurering av slåttermark*, *parkskötsel* eller *fri utveckling*. I torra områden med barrskog skulle restaurering av skogsbyte vara den bästa åtgärden.

Området bedömdes vara tillräckligt stort för att rymma alla dessa åtgärder. Dessutom tillämpades några särskilda punktsatser för att gynna särskilda artgrupper, exempelvis att spara säl (en viktig resurs för bin och humlor om våren), gynna hagtorn (viktig pollenresurs för vedskalbaggar), spara pyramidpoppel med sällsynta vedvivlar, samt att lämna högar av grenar för vedinsekter och vedsvampar. Döda träd och grenar som måste tas bort längs stigar av säkerhetsskäl läggs i en "vedkyrkogård", där de kan utnyttjas av svampar och vedinsekter.

Området är mycket välbesökt och friluftslivets och lokalbefolkningens intressen är viktiga att tillgodose. Det bedömdes att de flesta av de föreslagna åtgärderna skulle göra området mer attraktivt, men att stängsel och betesdjur skulle göra det mer svårtillgängligt. För att kompensera för det senare förbättrades stigar. Stängsel planerades så att man kan besöka stora delar av området utan att behöva gå i betesfällor.

STEG 1 Historisk genomgång

Förhistorisk tid

STEG 2 Inventering av biologisk mångfald

Dagens biologiska mångfald:

11 rödlistade arter

Mest på asp och marken
i hassellund.

7 rödlistade arter

Mest på parkträd
(högstammiga träd).

35 rödlistade arter

Mest på gammelekar.

STEG 3 Konsekvensbedömning, vägval och åtgärder

Vilka huvudvägar har vi valt för framtida skötsel?

- Restaurera betesmark där det ännu står kvar gammelekar
- Spara mycket asp och några täta hasseldungar (fri utveckling)
- Parkskötsel med parkträd nära slottet och i områden utan gammelekar

Wikparkens historia: tre epoker – tre valmöjligheter för framtida skötsel.

LEDISKÄR – STRANDÄNGAR FÖR FÅGLAR OCH MÄNNISKOR

FÅGLAR I TUSENTAL

Ledskär är en av Mellansveriges viktigaste rastlokaler för våtmarksfåglar. Här ses under flyttningstider tusentals änder, svanar, gäss tranor och vadarfåglar. Området har också flest häckande fågelarter i Uppland. Många människor besöker Ledskär för att uppleva de stora mängderna flyttfåglar och den unika och vackra naturen.

De vidsträckta betade havsstrandängarna (150 ha) är de största i Mellansverige. Detta tillsammans med grunda havsvikar skapar goda rast- och födosöksbetingelser för våtmarksfåglar. Stora delar av området är riksobjekt för naturvården och ingår i EUs nätverk av skyddade områden, Natura 2000. På 1980-talet växte strandängarna igen och området höll på att förlora de stora öppna betade strandängarna och därmed även betydelsen som rastlokal för flyttfåglar.

STRANDÄNGARNA RESTAURERAS

Upplandsstiftelsen började arbeta med att restaurera strandängarna i början av 1990-talet i samverkan med Upplands Ornitologiska Förening. Vid samma tid byggdes ett fågel-torn på Ledskärsängen och en parkeringsplats anlades.

I anslutning till Ledskärsängarna ligger Fladen, ett 70 ha stort våtmarksområde. Fladen sköttes tidigare genom slåtter och bete men sedan hävden upphörde tilltog snabbt en kraftig igenväxning med bladvass, buskar och träd. Det fanns förslag på att området skulle dikas och planteras med skog.

Efter åtskilliga möten och diskussioner med berörda markägare och djurhållare kunde restaureringen av 30 ha strandäng i Fladen påbörjas 1998. Omfattande averkning av sly och träd, vassbränning, fräsning, betesputs och uppsättning av 5 km stängsel genomfördes. Insatserna finansierades med miljöstöd samt bidrag från Världsnaturfonden WWF, Club 300, Svensk våtmarksfond, Tierps kommun, Upplands Ornitologiska Förening och Upplandsstiftelsen.

År 1999 fick Ledskärs gård som ligger i anslutning till både Fladen och Ledskärsängarna ny ägare. Gården hörde tidigare till Lövstabruk och var under en tid drottning Kristinas jaktlott. Huvudbyggnaden och de båda flyglarna har återställts till ursprungligt skick med gamla metoder och material. Ägaren var också mycket intresserad av att restaurera och återuppta hävden på kringliggande strandängar. Upplandsstiftelsen upprättade tillsammans med markägaren en restaureringsplan och bidrog med resurser vid restaureringen. Idag hävdas ytterligare 10 ha strandäng kring gården.

Restaureringen av Fladen inleddes med bränning av 30 ha vass. De nyfrästa strandängarna står tidvis under vatten. Tillsynsman Bengt-Olov Jansson och Åke Jansson bygger fågeltorn vid Fladen.

TORN, STIGAR OCH DASS FÖR BESÖKARE

De senaste två åren har Upplandsstiftelsen och Tierps kommun arbetat med ett lokalt naturvårdsprojekt för att utveckla området för besökare. Två kilometer ny stig och två fågeltorn har byggts vid Fladen, spänger har lagts över våta partier och en folder om fågellivet vid Ledskär har tagits fram. Många guidade fågelturer, vid flera tillfällen med inriktning mot barn, har genomförts. Den 6 maj 2007 invigdes de nya stigarna och tornen vid Fladen och samtidigt genomförde Upplandsstiftelsen den första av tio planerade "Linnéguidningar" under 2007.

Upplandsstiftelsens tillsynsman Bengt-Olov Jansson sköter och underhåller stigar, parkering, fågeltorn och gör vissa naturvårdsarbeten. Vi ger stöd till vägföreningen och samverkar med Ledskärs båtklubb genom skötsel av grönområden och parkering vid bryggan, toalett och grillplats.

SAMVERKAN MED MÅNGA

Det har aldrig funnits någon formell eller operativ plan för hur Ledskärsområdet ska förvaltas när det gäller besöksanordningar, information och naturvärden. Många organisationer och privatpersoner har under årens lopp uttryckt att något måste göras för att de unika naturvärdena ska bevaras och att möjligheten för besökare att uppleva naturen bevaras och förstärks. Det har därför varit naturligt för Upplandsstiftelsen att vid Ledskär verka för att de stora naturvärdena bevaras och att området blir tillgängligt och trevligt för besökare. Allt arbete har genomförts på frivillig grund genom samverkan med markägare, djurägare, båtklubb, ornitologiska föreningar m.fl.

ÖSTRA TVÄRNÖ – ATT VÄNDA ETT HOT TILL EN FRAMGÅNG

ATT DRIVA JORDBRUK I ETT NATURRESERVAT

Lärkan drillar, en ko råmar och två mäktiga havsörnar seglar runt i skyn. Färggranna fjärilar svävar fram över blomprakten i hagen. Solen värmer. Det är våren 2003 och vi är på Mellangården på Tvärnö för första gången.

Vi minns dagen då allt startade. Eva och Anders har kontaktat Upplandsstiftelsens projekt Roslagshagar för att få diskutera restaurering av hagmarkerna. Under en lång promenad bland jätteeckar, öppna hagar och ålderdomliga betesskogar konstaterar vi att omfattande röjningar krävs. Roslagshagars stängselpengar räcker inte långt här, dessutom behövs fler betesdjur för att hålla igenväxningen borta. Men det finns inte plats för så många i ladugården.

Eva berättar att Länsstyrelsen vill göra naturreservat av stora delar av gårdens skogar. Tas skogen ur produktion blir situationen omöjlig. En diskussion mellan Eva, Anders och Upplandsstiftelsen inleds och avslutas med att vi kommer överens med Länsstyrelsen om att skogens naturvärden kan bevaras som naturreservat genom extensivt skogsbruk och beteshävd. Eva och Anders bedömer efter många överväganden att den traditionella skötseln av skogen tillsammans med hävden av gårdens kulturmarker ger hyggliga förutsättningar för fortsatt verksamhet.

Eva och Anders får ersättning motsvarande skogens värde vilket medger satsning på ny ladugård, restaurering av betesmarker och uppsättning av stängsel. Framöver får Eva och Anders betalt för det arbete som utförs i reservatet. Att stigar och skyltar gör området mera tillgängligt för besökare gynnar deras verksamhet med ”bo på lantgård” på ett bra sätt.

FAKTA

ÖSTRA TVÄRNÖ

Naturreservat år 2006.

Landareal 86 ha

Markägare Anders Johansson
och Eva Medin Johansson.

Förvaltare Upplandsstiftelsen

Eva och Anders.

UPPLANDSSTIFTELSENS INSATSER BIDRAR TILL EN LEVANDE LANDSBYGD

Tack vare Upplandsstiftelsens många och stora insatser på bland annat Söderön har det blivit möjligt för flera lantbrukare att aktivt driva sina gårdar vidare på de annars slumrande öarna.

För oss på Mellangården på Tvärnö vändes den något bryska tonen från Länsstyrelsen och diskussionerna om "fri utveckling" på våra marker, till något positivt när väl Upplandsstiftelsen kom med i diskussionerna.

I det nästan 100 hektar stora naturreservatet som bildats på våra marker kommer nu den största delen av skogsmarken åter att stänglas in. Efter en del restaureringsarbete med bland annat luckhuggning kommer betesdjur att släppas på skogen. I och med större betesarealer måste vi utöka antalet betesdjur. Den gamla ladugården med plats för endast 16 uppbundna mjölkkor plus några ungdjur har nu ersatts av en modern lösdriftsladugård med plats för 50 köttdjur uppdelade i olika avdelningar beroende på ålder och kön. Här finns också en lösdriftsavdelning för gårdens islandshästar som används flitigt i turridningen som är kopplad till vår uthyrningsverksamhet i Bo på lantgårds regi.

Den gamla ladugården kommer under det närmaste året att anpassas till fårens behov. I och med att vi nu får större utrymme till fåren kommer vi också att kunna utöka antalet tackor. På Mellangården har vi sedan 1995 hållit Roslagsfår med ursprung från Havsviks Gård på Raggarö. Sedan några år har vi också börjat hålla Gutefår som även de passar bra här på de magra skärgårdsbetena.

Vi har båda utsetts till tillsynsmän i reservatet vilket innebär att vi har "nära till jobbet". Det är en stor fördel att själv få bestämma sin arbetstid så att den inte kolliderar med intensiva lammningsperioder eller skördarbetet på gården.

Naturreservatet på Mellangården är lättillgängligt för allmänheten och vi är stolta över att kunna visa upp våra värdefulla natur- och kulturskatter.

Upplandsstiftelsens insatser på Mellangården med pengar, tid, kunskap, information m.m. innebär ett fortsatt levande och aktivt skärgårdsjordbruk i tider av igenbuskning, deprimerade bönder och nedlagda jordbruk.

Eva Medin Johansson och Anders Johansson

Får från Mellangården betar nyrestaurerade marker på Laduskär.

FAKTA

PROJEKT ROSLAGSHAGAR

Roslagshagar är ett samarbetsprojekt mellan Upplandsstiftelsen och Världsnaturfonden WWF. Målet är att bevara mångfalden av växter, fåglar och insekter som är beroende av ett betat landskap. Projektet pågår under 2001–2010 och verkar i Uppsala läns kust- och skärgårdsområden. Resultat fram till i maj 2007:

- Cirka 2 000 ha igenväxande betesmarker har restaurerats eller fått bättre skötsel
- Detta ger flera miljoner kronor extra i miljöersättning från EU till bygden
- Sju mil nytt stängsel har satts upp
- Projektet har bidragit till sex nya djurbyggnader
- Hela 120 naturvårdsintressanta fjärilsarter har hittats, varav 23 är rödlistade
- Ger ett exklusivt kött laddat med biologisk mångfald
- Försäljning av naturbeteskött från Roslagen planeras.

RÄVSTEN – FRÅN STRÄVSAMT SKÄRGÅRDSLIV TILL SOLIG SEMESTERÖ

Skola i naturen.

DE FÖRSTA BOENDE PÅ ÖN

År 1639 bodde Johan Pers med hustru och dotter på Räfvsstän. Familjen hade tre kor, tre kvigor, en tjur, fyra gamla får, två gamla getter och en ung get. Rävsten var då frälsegods under Nils Bielke.

Vi kan förstås ana att det var ett annat liv på den tiden än vad vi i våra generationer får uppleva. Synnerligen enkelt leverne präglade många människor på den tiden, inte minst i kust- och skärgården. Odlingsmöjligheterna begränsades till de små åkrar och ängar som kunde iordningställas mellan hällpartier och grunda jordartslager. Förutom att hålla djur var dessutom fiske och säljakt viktigt för hushållningen.

RÄVSTEN IDAG

Den gamla gårdsmiljön med Kalle och Klara, Sjöstugan och Palms hus är nu ett naturligt centrum. Dessa äldre byggnader tillsammans med ett femtontal fristående stugor erbjuder 100 bäddplatser på Rävsten. I anslutning till gårdsmiljön ligger också det åldriga stallet som idag är ombyggt med samlingslokal och modernt kök. Till Rävsten tar man sig med passbåten som går regelbundet från Äspskar på Gräsö eller med egen båt till den lilla gästhamnen i den skyddade Sjöbodfjärden.

Sjöbodarna på Rävsten.

Under semestertid har Rävsten varit fullbokat så länge vi kan minnas av semesterfirande familjer och grupper. Bastubad i vedeldad bastu och den veduppvärmda badtunnan med utsikt över södra skärgårdens fjärdar hör då till upplevelsen.

ETT PARADIS FÖR BARNEN

Under vårarna och höstarna myllrar det av skolbarn runt gårdscentrum och ute i markerna. Skolklasser från hela länet besöker den spännande skärgårdsön! Det finns mycket att göra. Förutom naturstudier erbjuds bl.a. roddbåtar, havskajaker, fiske och bad.

ÅLDERDOMLIGT LANDSKAP

I det genuina och närmast unika landskapet där havet möter kusten återfinns många av de åkrar, ängar och hagar som funnits här i århundraden. Det är en fantastisk känsla att vandra i dessa marker. Människor har slitit här förstås men man kan också ana den tillfredsställelse som infunnit sig då skörden till slut kommit under tak. Till skillnad från inlandet, där det mesta av det ålderdomliga odlingslandskapet försvunnit, finns mycket kvar att uppleva av detta i skärgården.

SKÖTSEL KRÄVS

Upplandsstiftelsen har under de senaste fem åren gjort omfattande restaureringar av hagmarkerna. Røjningar har genomförts, skogen har glesats ut men behåller skärgårdskaraktären och nya stängsel har satts upp. Betesdjur, både nötdjur och får finns nu åter på ön. Slätter genomförs regelbundet. Vi har också påbörjat arbetet med att återuppföra gärdesgårdar. Ofta tvingades man förr i tiden tulla löv från lövträd (hamla) för att dryga ut fodret vintertid. Denna hantering präglade inte minst brynzoner som blev halvöppna med ett solbelyst fåltskikt.

VI BEVARAR ETT ARV

Många växter och djur är anpassade till det omväxlande landskapet med små åkrar, ängar, hagmarker och en relativt glesvuxen skog med stort inslag av gamla träd, inte minst lövträd. Detta försöker vi bevara och vårda. På så sätt bevarar vi inte bara arter utan också den odlingshistoria som finns i skärgården. Om detta försöker vi på olika sätt att berätta och informera.

Sjöbodfjärden – entrén till Rävsten.

KALMARNÄS – NATURSKOLA I RESERVATET

STORSLAGEN NATUR

Kalmarnäslandet är ett 90 ha stort naturreservat beläget strax väster om Bålsta. Här ligger Vattunödens naturskola omgiven av storslagen natur. Höga klippor med utsikt över Mälaren, en bäckravin med tät lövskog som inspirerar alla sinnen, gamla ekar och hagmarker där får betar.

Många hotade och sällsynta arter av lavar, insekter, fåglar m.m. har sin hemvist i reservatet. För att skydda de ovanliga och känsliga arterna och den miljö de är beroende av finns särskilda bestämmelser för hur naturreservatet får utnyttjas och hur naturen ska skötas.

För naturskolans verksamhet finns undantag från bestämmelserna som medger att eleverna i särskilda områden får röja ungskog, samla insekter i studiesyfte, håva vattendjur och plocka enstaka blommor. När eleverna röjer i ungskogen utför de ett naturvårdsarbete – ekar som de friställer får möjlighet att utvecklas till vidkroniga stora träd.

Upplandsstiftelsens tillsynsman Ove Jonsson bor i det 300 år gamla torpet Vattunöden. Ove sköter om stigar, informationstavlor, eldstäder, parkering, dass och annat som ordnats för besökare i naturreservatet. Han utför också naturvårdsarbeten som röjning och håller får så att hagmarkerna betas.

NATURSKOLA – UTEAKTIVITETER OCH LÄRANDE

Lärarna Monica Happe-Linde och Lena Sköldberg arbetar med Vattunödens naturskola och Ove Jonsson är med varje torsdag.

Monica och Lena berättar om aktiviteterna:

Naturskoleverksamheten är för alla skolor i Bålsta från årskurs 3–6. Vi gör ett besök i klassen några dagar innan och berättar om naturreservatet och förbereder eleverna på vad som kommer att hända under dagen.

Eleverna anländer med buss kl 8.30. Vi delar upp oss på tre stationer. I skolskogen huggar man och röjer skog, bygger vindskydd och klätterbana, tillsammans med Ove. Vid elden gör vi hantverk, täljer barkbåtar, tovar, färgar garn eller gör visselpipor. Vi tittar på mossor och lavar, svampar och träd, har utematte, är ute på isen och tränar med kastlina och isdubbar allt beroende på årstid och väderlek. Nu har vi

FAKTA

VATTUNÖDENS NATURSKOLA

har utvecklats genom samarbete mellan Upplandsstiftelsen, Håbo kommun och naturskolan.

Under de senaste två åren har cirka 160 klasser och därmed 3 000 elever deltagit.

Markägare: Upplandsstiftelsen, Håbo kommun, Lastbergets kursgård.

Förvaltare: Upplandsstiftelsen.

självklart Linnétema och vi går på detaljspaning med nyfikna ögon och öron precis som Linné gjorde.

Vi äter lunch tillsammans vid elden och testar motoriken i vår klätterbana. Efter den sista stationen är det fritt fram för egna aktiviteter i området och eleverna kan leka i bäckravinerna eller ge sig iväg på upptäcksfärd i den fantastiska naturen. Efter en gemensam summering av dagen går bussen hem 13.30.

Målet för naturskoleverksamheten är att få utveckla sin känsla för naturen som ett första steg. Kunskap om naturen börjar i naturen!

Med utomhuspedagogik flyttas lärandet ut i naturen. Det innebär direktupplevda inlärningsituationer där alla skolans ämnen, t.ex. matte, svenska, engelska, bild och slöjd kan användas. Grundläggande är upplevelser i verkligheten som leder till upptäckter, förståelse och insikt. Utomhuspedagogik är praktisk inläring med hela kroppen och alla sinnen.

Övningar i klätterbanan och tillsynsman Ove Jonsson instruerar eleverna inför naturvårdsarbete med såg och yxa.

UPPLANDSSTIFTELSENS medlemmar är landstinget och kommunerna i Uppsala län. Stiftelsen bildades 1972 för att "underlätta och stimulera allmänhetens friluftsliv" samt "verka för bevarande och skydd av den uppländska naturen". Stiftelsen driver en mängd projekt, både för att främja naturvården och för att utveckla friluftslivet.

Vidare äger eller förvaltar stiftelsen cirka 25 naturområden i länet, varav de flesta är naturreservat. En del är fritidsområden med campingplats eller stugby samt badstränder, strövmarker etc. Andra har som huvudsyfte att bevara och vårda arter och naturmiljöer. Stiftelsen ansvarar också för länets vandringsled, Upplandsleden, för tre kanotleder samt för Idrottsplats (IP) Skogen.

Genom vår naturskola stimulerar vi lärare och klasser till mer uteverksamhet. Vi sprider kunskap om länets natur, naturvård och friluftsmöjligheter genom kurser och konferenser, samt genom skrifter, foldrar och vår hemsida.

Kontakta oss gärna.

Telefon 018-611 62 71.

NATURVÅRD & FRILUFTSLIV

Box 26074, 750 26 Uppsala
info@upplandsstiftelsen.se
www.upplandsstiftelsen.se